

IRODAMI ERTESITO.

A »KERESZTÉNY MAGVETŐ« TÖRTÉNETE.¹ A »Keresztény Magvető« az unitáriusok folyóirata. Alapításának ideje a nemzeti élet egy nevezetes fordulópontjával esik össze. Mikor az elnyomatás után a főlzabadulás hajnala kezdett a nemzet felett derengeni, akkor született és öltött testet e folyóirat eszméje. A többi protestáns egyházakkal együtt sokat zaklatott és még püspökválasztási jogától is megfosztott egyház kezdett szabadabban lélegzteni és erőit összegyűjtve az alkotás munkájához látni. Nem kis aggodalommal gondoltak akkor is arra, hogy a nyilvánosság elé lépjenek, mert bármily általános is volt a szabadság vágya, a vallási szabadelvűségnek még nagyon óvatosan kellett, már hiveinek nem nagy számánál fogva is, mutatkoznia. De éppen az a körülmény, az az indok, hogy a csekély számot értelmi súlylyal kell pótolni, eldöntötte a kérdést. A »Keresztény Magvető« 1861-ben megindult a nemzeti irodalomban szép költői nevet szerzett Kriza János püspök és a folyóirat egyik legbuzgóbb harczosa, Nagy Lajos tanár szerkesztésében.

A »Keresztény Magvető« eleinte egy kötetben egyszerre jelent meg s tulajdonképpen gyakorlati használatra szánt egyházi beszédeket tartalmazott, történelmi és tanügyi tanulmányoknak csakis a »Függetlék«-ben adva tért. Így adatott ki az I. köt. 1861-ben és a II. köt. 1863-ban. A III. kötetnél (1867) azonban, mikor a szerkesztést Ferencz József lelkész, a mostani jeles püspök és Buzogány Áron tanár, később vallás- és közoktatásügyi titkár s azután tanácsos vették át, a tanulmányok, értekezések kezdenek előtérbe lépni, hogy aztán mind nagyobb, mind több helyet foglaljanak el a kötetben. Innen kezdve a »Ker. Magvető« egyébkép is változáson megy keresztül. 1870-től fogva évenként megszakítás nélkül évnegyedes füzetekben adatik ki, 1875-től pedig két havi füzetekben. Ez átalakítás első sorban Ferencz Józsefnek köszönhető, kinek a folyóirat körül kiváló érdemei vannak s ki szerkesztőtársaitól támogatva, kilencz kötetet bocsátott ki, az V., VI., VII., VIII. kötetet Kovácsi Antal tanárral, a IX. és X. kötetet s részben a XI-iket Simén Domokos-sal szerkesztve.

1878-ban Péterfi Dénes lelkész és Kovács János tanár lettek a »Keresztény Magvető« szerkesztői, a kiknek szerkesztésében jelenik meg ma is a folyóirat, évről-évre kiadott, már nagyszámu kötetei azt a törekvést tükrözve vissza, melylyel az unitárius kereszténység hiveinek igényeit tudományos és gyakorlati tekintetben kielégíteni és a vallási szabadelvűségnek méltó képviselője lenni igyekszik. Lapjain érezhetők ama magasabb eszmei áramlatok, melyek korunk gondolkozását mozgatják. A vallás nagy igazságait hitbölcséleti értekezésekben védelmezi; az egyház tanulságos multját történelmi tanulmányokban tárja fel; a vallásosságnak válogatott egyházi beszédekben nyújt tápot; a nevelésre és oktatásra nézve józan elvek irányítják; szemléiben a szabadelvűségnek bárhol történő nyilvánulásait éber figyelemmel kíséri; az újabb vallási törvények, a politikai szabadelvűség nagy alkotásai mellett, anyagi tekinteteket félretéve s csupán a nemzeti haladást tartva szem előtt, lelkesültséggel

¹ E rövid ismertetés az »Ezredéves országos kiállítás« II. közmívelődési csoportbizottságának felhívására íratott, a felhívás által megszabott terjedelemben.

és következetes kitartással küzdött; a külföld rokon vallási gondolkozóival állandó, nemzeti érdekeinket is gondosan ápoló összeköttetést tart fenn. Ez a »Keresztény Magvető« és ez kíván lenni a jövőben is.

Munkatársainak névsora és munkálkodásuk ismertetése egy külön irodalomtörténeti tanulmánynak lehetne tárgya. Ferencz Józsefen kívül a folyóiratnak eleitől fogva dolgozótársai voltak: Brassai Sámuel, Jakab Elek, Kövály László, Albert János, Benczédi Gergely s azok ma is. És azok egyházunkban az irodalomnak aránylag szép művelői, kik fáradszónal buzgósággal működnek közre. Sőt egyházunkon kívül álló írók is szívesen keresik fel folyóiratunkat, kik közül legyen elég megemlítenünk gr. Kun Gézárt. Főmunkatársak: Kanyaró Ferencz, dr. Gál Kelemen, Gálffy Lőrincz.

A »Keresztény Magvető« közleményeiben irodalmi színvonalra törekszik és ma XXXI-ik évfolyamát írja.

Péterfi Dénes.

»A KOLOZSVÁRI NYOMDÁSZAT TÖRTÉNETE ez. alatt jelent meg Ferenczi Zoltántól, az erdélyi múzeumi könyvtár érdemes igazgatójától, egy érdekes könyv melynek kiadása a kolozsvári kereskedelmi és iparkamara áldozatkészségét, díszes kiállítása az Ajtai K. Albert kitünő nyomdáját dicséri. (Kolozsvár, 1896. N. 8 r. VIII. és 118 l. Egy fametszettel és sok hasonmással.)

Sok volna olvasóink előtt beszámolni mind arról, mit e szép könyvben találhatunk. Számadatok alapján kimutatja benne Ferenczi, hogy Kolozsvár a múltban is csaknem oly erős szellemi középpont volt, mint a jelenben. Hy szellemi középponttá első sorban a XVI. és XVII. százban virágzott Heltai-nyomda tette. Melegen méltatja Heltait, kiknek »működése örök emlékezetre méltó irodalmunk és művelődésünk történetében«; vagy Szabó Károly szép szavaiként: »Heltainak dicsősége egy fényugárral gazdagabbá teszi Kolozsvár szép múltját . . . A Heltai törekvése és munkássága által kijelelt irány mintegy szellemi utmutatóul szolgál e városnak, hogy múltjához hiven, a jövőben is a nemzeti műveltség és tudományosság egyik életerős középpontja legyen.« (20. l.)

1661-ig tart a Heltai-nyomda működése. Ez idő alatt Ferenczi Zoltán szerint 252 művet adott ki. A XVII. száz végén felállított unitárius nyomdában 24 mű jelent meg. Hygy e két szám jóval alább áll a valóságnál, az bizonyos.

A Szabó Károly két kötetes munkáját használta fel első sorban Ferenczi műve összeállításánál. Sajnálni lehet, hogy forrása hibáit és tévedéseit nem javította ki. Lengyel Andrásné nyomdáját emlegeti pl. az unitárius egyház nyomdája helyett, mely szerinte 1691-ben s nem 1697-ben kezdette meg működését. A mellett Veracius-testvérekkel állittat fel Kolozsvárt nyomdát, kik csak azért jöttek Velenczéből városunkba, hogy Bethlen Miklós kényesebb könyveit kinyomtassák. Az unitárius könyvek censuráját is tagadja Ferenczi, hogy mily gyöngye alapon, az saját könyvéből is kimutatható. E könyv kiadásával a Ferenczi Zoltáné lett a kolozsvári nyomdászat történetének megírásánál a kezdeményezés dicsősége. Ő mutatta ki, bár csak vázlatosan, először együttesen az anyagot s ez méltányolást érdemel. De jóval nagyobb lenne az érdem, ha egy második javított kiadásban bibliografiai pontossággal tár, gyalná a kolozsvári nyomdászatot, mely szép és érdekes tárgy csaknem egy Erdély művelődéstörténetével. 1900-ban negyedfél század évfordulója lesz az első erdélyi magyar sajtó felállításának. Ez évfordulót érdemes volna e mű újabb és teljesebb kiadásával megünnepelni.

Kanyaró F.

A JÓSLAT, drámai költemény öt felvonásban. Irta Rédiger Géza. Nyomatott Marosvásárhelyt az ev. ref. collegium betűivel. 98 l. Szép és kifejező nyelven irt drámai költemény, melyen a szerző sok ideig nagy gonddal dolgozott. Cyrus ismeretes meséjét adja elő, kinek szüleit Astyages, méd király üldözi, trónját féltvén a születendő gyermektől. Álma (s a jóslat) mégis teljesül s a darab Cyrus és a perzsa faj győzelmével végződik.

Némi halvány vonatkozás sejtethető e drámának tárgya, a régi méd és perzsa faj viszálkodása s a mostani osztrák és magyar versengés közt a vezérszerep elnyeréséért, mert ép oly »hunczut a méd.« Perzis egy Petur-féle alak. A nagy intrikus Artambares éktelen púpos alakja ellenére, főfő tanácsadó kancellár lesz, ki bókokat mond és kezet csókol a királykisasszonynak. Zoá egy magyaros szobaleány. — A királykisasszony születendő gyermekétől retteg Astyages és trónját félti. Artambares szintén trónra vágyik, melyet a király meggyilkolásával akar elérni, bár úgy látszik, párthive nem sok van. Ez a nagy cselszövő kezet szorít a rablófőnökkel s jó barátinak nevezi a felbérelt zsványokat. Az elrabolt Mandanét hajnalban egy elhagyatott remete-házba viszik. Kambyses, a királyleány jegyese fogadja ott perzsa szent képében, sötét szerzetes álruhában. Ugyan ő még az éjjel a királyi palotában volt, mint Mandané sikoltásából kivehető.

Nincs terünk mélyrehatón bonezolni a drámai fejleményeket. Usak azt sajnáljuk, hogy a gondatlan kiadással sok helyt a legszebben zengő vessorok rontva vannak. A vásárhelyi nyomdának nincs tanult korrektora, ki a jámbus titkait értené. Ezért »mosolygj, mosolygj« mosolyogj, mosolyogj lesz, a lányból leány stb. Különösen a 35—38. lapok tarkálnak a zavaros verslábaktól, miket egy kis gonddal el lehetett volna kerülni. Az 1-ső felvonás 2-ik jelenete nincs föltéve, később a jelenetekre felosztás el is marad. A kiállítás különben tetszetős, a betűk szép metszésűek. Ára a műnek 1 frt, mit bőven megér az érdekes költemény.

(K. F.)

EMLEKE FERENCZ JÓZSEF UNITÁRIUS PÜSPÖK, KIR. TANÁCSOS, LELKÉSZI ÉS TANÁRI MŰKÖDÉSE NEGYVEN ÉVI JUBILEUMÁNAK. Boros György szerkesztésében Kolozsvárt a Gámán-nyomda kiállításában jelent meg e könyv, mely a Bőlönben lefolyt szép ünnepély leírását tartalmazza. Ára 50 kr.

THEOLOGIAI ISMERETEK TÁRA czimű vállalat ismét új füzettel gyarapodott. Megjelent ugyanis a VII. füzet, mely a »II« betű alá eső anyag második felét és az »I« betű alattiak első felét foglalja magában. Több jeles darabja mellett kimerítően szól a hegyi beszédről, Heltai Gáspár életéről és működéséről, bemutatja a helvét-magyar és holland-magyar egyházi érintkezéseket, a hugenoták szereplését, Husz János reformátori pályáját s későbbi követőit, a huszitákat, pszichologiai és történeti alapon fejtegeti az imát, továbbá hűséggel, igazságosan írja le az egyházban »Inceze« név alatt ismeretes]pápák munkáját és az inquisitio véres tetteit. Ez újabb füzetre is teljesen ráillik korábbi véleményünk, hogy t. i. szabad szelleménél és hézagpótlóságánál fogva a protestansok szélesebb körben megszerezzeék. A 12 füzetre tervezett mű ára 6 frt, melyet Zoványi Jenő lelkész szerkesztőhöz, Tiszaföldvárra kell küldeni. (S. M.)

ELEMZŐ VEGETAN. Kézikönyv kezdők számára. Irta dr. Nyiredy Géza. 2. kiadás. Kolozsvár, 1896. Szerző célja az, hogy a kezdőknek oly kézikönyvet adjon kezébe, a melynek kalauzolása mellett az egyetemi előadásokon hallottakat olvasás útján kiegészíthessék. A könyv beosztása a következő: az elemző

vegytan fogalma, beosztása; az elemzésnél előforduló fontosabb műveletek tárgyalása; az elemzéshez szükséges kémlőszerek készítmódja; a minőségi elemzés módszereinek tüzetes tárgyalása. Itt különösen kiemelendő, hogy az elővizsgálati módszerek oly részletes és oly beosztással vannak tárgyalva, a milyen részletességgel és beosztással a magyar szakirodalomban e módszerek még tárgyalva nem voltak; ép így az anyag előkészítése a rendszeres vegyi vizsgálat-hoz. A rendszeres vizsgálat keretén belül adja az egyes fémekre és savakra jellemző specialis reactiókat. Leírja azokat az eljárásokat, melyekkel egymás mellett előforduló több fém és sav elválasztását lehet eszközölni. Végül az utolsó fejezetben a legközönségesebb fém- és illanó mérgek és növényi alkaloidok felkeresésével foglalkozik. A könyv minősége mellett elég ékesszólóan bizonyít az a körülmény, hogy rövid pár év alatt a 2. kiadást érte meg, a mi tudományos könyveknél nálunk ritkaság. Kitartást kívánunk szerzőnek e téren a további munkához.

(Dr. G. K.)

ELŐFIZETÉSRE FELHÍVÁST bocsátott közre Cs. Pap József kolozsvári felsőleányiskolai tanár, ki az egyetemen az olasz nyelvet tanítja, Dante Divina Comediájának magyar fordítására. Felhívásában azt mondja: ha csak egy is van a világirodalom remekei között, mely rákényszerít az önmagunkba való mélyedésre, az bizonyára a Divina Comedia. Korunk lázas és idegbontó munkássága közben nekünk még inkább szükségünk van a magunkbaszállásra, mint a költő korabeli embereknek. Fordítása hű próza, mitől fordító több sikert remél, mint a verses alaktól. Az első rész címe: A pokol. Ára 1 frt, díszpéldány 2 frt.

(G.)

COMENIUS A. JÁNOS »Didaktika Magna« cz. művet magyarra fordította Dezső Lajos sárospataki tanár. Ára 3 korona.

KÜLÖNFÉLÉK.

KIÜNTETÉSÉK. Az ezredévi ünnep alkalmából a király ő felsége, I. Ferencz József, *Ferencz József* unitárius püspököt és királyi tanácsost a közügyek terén szerzett érdemei elismeréséül a II. osztályú vaskoronarenddel tüntette ki. Csakugyan a közügyek terén szerzett érdemek elismeréséül kitüntetettek: *Szász Károly* dunamelléki ref püspök a Lipót-rend középkeresztjével, *Baltik Frigyes* dunáninneri és *Müller Frigyes* erdélyi ág. hitv. püspökök a II-od osztályú vaskoronarenddel.

NEMZETKÖZI UNITÁRIUS CONFERENTIA. Az ezredévi ünnepély alkalmából Budapesten tartandó nemzetközi unitárius conferentia ideje sept. 6. és 7. napjaira állítatott meg az alábbi magyar és angolnyelvű tárgysorozattal: *Tárgysorozat. 1896. szeptember 6-án, Vasárnap.* Istenisztelet délelőtt 10 órakor az unitárius templomban. (Budapest, V. ker. Koháry-utca.) Imát mond: *Gál Miklós*, budapesti lelkész. Egyházi beszédet tart: *Ferencz József*, püspök. *1896. szeptember 7-én, Hétfőn.* Konferenzia délelőtt 10 órakor az unitárius templomban. Elnökök: id. *Dániel Gábor*, főgondnok és *Ferencz József* püspök. 1. Elnöki megnyitó, id. *Dániel Gábor* főgondnoktól. 2. A mi a vallásban változó és marandó. Felolvasás *Péterfi Dénes*, kolozsvári lelkésztől. 3. Az unitárius kereszténység állapota és kilátásai Angliában. Felolvasás *Dowson H. Infield*, a britt és külföldi unitárius társaság elnökétől. 4. A lelkészi hivatás jelentősége egyházi, társadalmi és nemzeti szempontból. Fel-